

Particuliere hulp aan mensen met een laag inkomen en schulden is de laatste jaren toegenomen. Kerken, private fondsen en lokale initiatieven geven steun met verstrekking van materiële spullen, financiële noodhulp, sociale activiteiten en persoonlijke begeleiding. Vangnet onder het vangnet, of welkome aanvulling?

DOOR Keimpe Anema en Ymkje Woudstra

Grijs gebied noopt tot dialoog

De terugkeer van particuliere hulp bij armoedebestrijding

Tot diep in de vorige eeuw tijd was hulp aan armen voorbehouden aan particuliere hulp: kerkelijke of burgerlijke liefdadigheid. Ook na invoering van diverse armenwetten en de bijstandsuitkering in 1965 is particuliere hulp niet van het toneel verdwenen. Met de komst van de verzorgingsstaat daalde aanvankelijk de omvang van particuliere hulp bij armoedebestrijding in Nederland. Sinds de jaren negentig leeft particuliere hulp echter weer op, met de komst van onder andere de eerste voedselbanken en het kerkelijk platform 'Arme Kant van Nederland'. Cijfers van particuliere initiatieven ondersteunen dit beeld, ook voor de meest recente periode: in de afgelopen jaren kloppen steeds meer mensen bij hen aan voor hulp.¹

Troonrede

De belangstelling voor particuliere hulp bij armoedebestrijding is geen nieuw fenomeen, zo blijkt al uit de Troonrede van 1995. Daarin doet de regering een beroep op burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties om gezamenlijk de 'sociale uitsluiting en stille armoede' aan te pakken. In navolging van deze Troonrede verschijnt een beleidsnota waarin samenwerking met particulieren als hoofddoel heeft om 'maatschappelijke draagvlak' voor armoedebestrijding door de overheid te

borgen.² Dit impliceert dat destijds niet is voorzien dat de ondersteuning door particulieren zelf zou toenemen. Daarmee rijst de vraag hoe de toegenomen particuliere hulp rijmt met armoedebestrijding door de overheid. Een mogelijk antwoord is de veranderende verhouding tussen de overheid en burgers: nemen particuliere initiatieven taken en activiteiten op zich die voorheen werden gezien als een aangelegenheid van de overheid?

Verscheidenheid

Het Fries Sociaal Planbureau doet verkennend onderzoek naar hoe particulieren in Friesland hun rol en functie ervaren als het gaat om armoedebestrijding.³ Uit deze verkenning blijkt dat particulieren zich op veel terreinen én op verschillende manieren inzetten voor mensen met een laag inkomen en/of schulden. Zo is een deel van de particuliere initiatieven vooral bezig met het signaleren, belangenbehartiging, fondsenwerving en mensen ervan bewust maken dat armoede wel degelijk bestaat. Anderen zitten meer aan de 'doekant' en organiseren bijeenkomsten zoals spreekuren en sociale activiteiten, voeren projecten uit en organiseren ontmoetingsplaatsen. Ook geven zij materiële ondersteuning door het verstrekken van bijvoorbeeld financiële noodhulp, kleding, voedselpakketten, huisraad en

schoolspullen. Opvallend is dat sommige initiatieven in meer of mindere mate ook begeleiding geven. Daarbij gaat het onder andere om een 'luisterend oor bieden', 'schaamte tegengaan', 'mensen het gevoel geven dat zij ertoe doen' en 'het op orde krijgen van de financiën'.

Betrokkenheid

Uit de gesprekken blijkt dat veel particuliere initiatieven onbedoeld zijn ontstaan als aanvulling op gemeentelijke ondersteuning. Sommige particuliere initiatieven geven expliciet aan dat zij zich bekommeren om mensen die tussen wal en schip vallen onder het mom van 'helpen waar geen helper is'. Daarbij wordt vaak verwezen naar situaties waarin bestaande wettelijke regelingen niet voorzien in de noden van mensen. Veel vrijwilligers bij voedselbanken, kerken, private fondsen en lokale initiatieven zetten zich grotendeels uit intrinsieke beweegredenen in. Zo vinden zij dat iedereen naastenliefde en waardigheid verdient. Hoewel vrijwilligers blij zijn iets voor een ander te kunnen doen, ervaren sommigen hun geboden hulp als (te) intensief en dat ze soms 'teveel hooi op de vork nemen'. Dit stelt de intrinsieke drijfveren op de proef want het helpen 'moet wel leuk blijven'. Ook doen zich regelmatig situaties voor waarin men zich afvraagt of sommige taken niet meer geschikt

DREDFREIENS Foto / stock.adobe.

Armoede gaat naast de materiële noden ook over sociale uitsluiting en eenzaamheid.

zijn voor een beroepskracht, zoals individuele begeleiding. Een stap terug doen in het helpen ervaren de geïnterviewde particulieren doorgaans als een niet reële optie omdat mensen dan 'aan hun lot overgelaten worden'.

Uitsluiting

In het debat over particuliere armoedebestrijding benadrukken critici dat de groeiende particuliere betrokkenheid een reactie is op falend (gemeentelijk) armoedebeleid. Daarbij wordt gesproken over de 'slijtage van de verzorgingsstaat' en het bestaan van een 'vangnet onder het vangnet'. De overheid zou kwetsbaarheid van mensen met een laag inkomen en/of schulden deels in de hand werken door bijvoorbeeld strenge en lastig te begrijpen procedures. De groei van particuliere hulp biedt daarentegen ook kansen voor armoedebestrijding op de lange termijn, gelet op het veranderende gezicht van armoede. Steeds meer staat armoede, naast de materiële noden, ook in het teken van sociale uitsluiting en eenzaamheid. Vaak ondernemen particulieren sociale activiteiten en organiseren zij spreekuren en laagdrempelige ontmoetingsplaatsen. Met deze activiteiten kunnen particulieren een waardevolle bijdrage leveren aan het tegengaan van sociale uitsluiting en eenzaamheid onder mensen met een laag inkomen en schulden. De vraag is dan wel in hoeverre we mogen verwachten dat deze initiatieven voortbestaan en daarbij in staat en bereid zijn om in de toekomst sociale activiteiten te

organiseren. Eén zorgpunt onder de geïnterviewde particuliere initiatieven is de afnemende slagkracht vanwege de

Een zorgpunt is de afnemende slagkracht vanwege de vergrijzing onder de vrijwilligers.

vergrijzing onder hun vrijwilligers. Bijstand verlenen is een overheidstaak en kan niet aan liefdadigheid worden overgelaten, dit is een wettelijke overheidsverplichting. Dit neemt niet weg dat particuliere hulp een zogeheten 'aanvullende werking' mag hebben.⁴ In de huidige praktijk bestaan ondersteuning vanuit de overheid én particuliere armoedebestrijding naast elkaar. Steeds meer gemeenten spreken de ambitie uit om te willen inzetten op particulier initiatief en de sociale basis te versterken.⁵ Minder eenduidig is hoe beide vormen van ondersteuning op elkaar ingrijpen. Dit is ook het algemeen beeld onder de geïnterviewde particulieren: ze zijn blij iets te kunnen betekenen, maar ervaren soms een grijs gebied tussen wat zij doen, wat andere particulieren doen en de ondersteuning vanuit de gemeente.

Armoedepact

Het grijze gebied dat particulieren ervaren rondom de 'aanvullende werking' is niet per se problematisch, maar noopt wel tot een dialoog. Kortom, weten beide partijen van elkaar wat zij

doen en willen? Wat zijn hun beelden en verwachtingen daarbij, zo ook op de lange termijn? Deze vragen zijn bij uitstek gespreksstof voor het lokale debat in gemeenten. Dit gesprek is relevant om blinde vlekken te voorkomen als het gaat om armoede in de gemeente. Recent onderzoek door het SCP benadrukt dit punt ook: gemeenten hebben niet vanzelfsprekend de mensen met een laag inkomen goed in beeld.⁶ Met de toenemende groei van particuliere armoedebestrijding bestaat het risico dat de mensen met een laag inkomen en de hulp die zij ontvangen buiten het gezichtsveld van gemeenten raken. Dit maakt onbedoeld de onderliggende argumentatie en doelen van gemeentelijk armoedebeleid ongrijpbaar en lastig te herijken. Het afsluiten van bijvoorbeeld een armoedepact kan het lokale gesprek een plek geven. Een dergelijk pact benadrukt ook de relevantie en gelijk-

waardigheid van particuliere initiatieven als belangrijke partners in het tegengaan van stille armoede. ■

Keimpe Anema en Ymkje Woudstra zijn onderzoekers bij het Fries Sociaal Planbureau. kanema@friessociaalplanbureau.nl | ywoudstra@friessociaalplanbureau.nl

Noten:

- 1 Zie bijvoorbeeld: Stichting Armoedefonds (2018). *Verkenkend onderzoek naar trends en ontwikkelingen binnen de lokale armoedebestrijding*; Knooppunt Kerk en Armoede (2016). *Armoede in Nederland 2016*.
- 2 Nota: *Preventie en bestrijding van stille armoede en sociale uitsluiting* (1995).
- 3 Dit onderzoek bestaat uit gesprekken met sleutelpersonen en doorlichting van jaarverslagen en andere schriftelijke bronnen van ruim dertig particuliere initiatieven in Friesland.
- 4 Vonk, G. (2015). Decentralisaties in het sociale domein en grondrechtelijke zorgplichten. *Tijdschrift voor Constitutioneel Recht*.
- 5 Movisie (2018). *De sociale basis: terug van weggeweest*.
- 6 SCP (2018). *Als werken weinig opbrengt*. Lees ook het artikel van Stella Hoff en Lisa Putman, op p.6.